

Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання

Варналій Захарій Степанович,
доктор економічних наук, професор;
Мазур Ірина Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент

Загальновідомо, що через ганебні процеси незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство) пройшла економіка майже всіх розвинених країн світу, страждають від неї й країни, що розвиваються. Рейдерство (англ. *Reider* – набіг) – вороже поглинання, перехват оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту. Мета рейдерства, як правило, – перерозподіл чужої нерухомості, а тому воно приносить значні прибутки загарбникам [6, с. 37].

Однак в Україні рейдерство набуло надмірного цинізму й агресії. Протягом останніх років рейдерство в Україні перетворилося на справжню суспільну катастрофу, яка не тільки загрожує розвитку економіки України та спричиняє колапс правової системи, а й робить сумнівним перспективи існування та розвитку в Україні приватного середнього та малого бізнесу.

Так, за оцінками експертів інвестиційних компаній, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиття становить у нас понад 3 млрд. дол. США. Дві третини поглинань мають недружній характер рейдерських захоплень. Рейдерство набуло системного характеру, оскільки у 2005-2006 роках до схем протиправного привласнення підприємств почали широко залучатися державні

• У статті розкрито сутність та основні чинники рейдерства, визначено масштаби та рівень рейдерства в Україні, а також основні засоби захоплення і поглинання підприємств та головні негативні наслідки рейдерства, визначено основні шляхи подолання рейдерства в Україні.

Ключові слова: рейдер, рейдерство, корупція, тіньова економіка, антирейдерство.

• В статье раскрыты сущность и основные составляющие рейдерства, определены масштабы и уровень рейдерства в Украине, а также основные средства захвата и поглощения предприятий и главные негативные последствия рейдерства, определены пути преодоления рейдерства в Украине.

Ключевые слова: рейдер, рейдерство, коррупция, теневая экономика, антирейдерство.

• The essence and basic factors of raidership exposed, the scale and rate of raidership in Ukraine determined, the means of take-overs and acquisitions and negative consequences of raidership defined, the basic ways of overcoming raidership in Ukraine developed.

Keywords: raider, raidership, corruption, shadow economy, anti-raidership.

та правоохоронні органи, суди, державна виконавча служба тощо.

Рейдерство як чинник впливу на тіньову економіку

Перше, що потрібно розглянути, це те, як рейдерство пов'язано з тіньовою економікою. Під «тіньовою економікою» у даний час розуміють усю сукупність економічної діяльності, що не враховує офіційна статистика, і не включають у валовий внутрішній продукт країни.

У просторі тіньової економіки виділяють наступні основні зони: неофіційна економіка – легальні види економічної діяльності, у рамках яких має місце не фіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховання цієї діяльності від податків; фіктивна економіка –

хабарництво, приписки, спекулятивні угоди й інші види шахрайства, зв'язані з одержанням і передачею грошей; підпільна економіка – усі заборонені законом види економічної діяльності. Зона фіктивної економіки і є тією зоною, на яку впливає рейдерство.

Рейдерство як поняття виникло у Великій Британії, і спочатку цим терміном позначалися набіги морських судів, що самостійно виконували бойові завдання, у тому числі, і захоплення торговельних кораблів інших країн.

Рейдерство в сучасному розумінні – недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав. Іншими словами, рейдерство – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили.

Треба відмітити, що недружні поглинання по-українськи найчастіше зводяться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав. Така практика була запозичена в Російській Федерації, де рейдерські захоплення поширені більш широко й відпрацьовані до дрібниць.

Рейдери – це ті, хто намагається придбати компанію проти волі її господарів [3, с. 4]. Рейдерами можуть бути:

- окремі особи, що використовують корумпованість певних структур влади й управління, що прагнуть заволодіти чужим житлом й іншою власністю;
- спеціальні фірми або групи людей, що об'єдналися з метою професійного зайняття рейдерством, у тому числі групи, що спеціалізуються на захопленні земель, квартир, підприємств, акцій тощо;
- галузеві холдинги, що прагнуть до усунення конкурентів у своїй сфері шляхом їхнього поглинання;
- великі холдинги й фінансово-промислові групи, що знаходяться, як правило, у великих містах, і володіють великими ресурсами й можливостями, скуповують землі, бізнес у різних галузях, і все коштовне для збільшення своїх активів;
- несумлінні керівники, що мають доступ до особливо важливих для компанії документів, схем керування та активів;

- партнери по бізнесу або дрібні акціонери тощо.

Основними чинниками рейдерства в Україні є:

- слабкість правової системи;
- недосконалість судової влади;
- корумпованість органів влади;
- відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника;
- низький рівень правової культури;
- правовий нігілізм як у суб'єктів господарювання так і представників органів влади;
- сумнівна передісторія приватизації об'єктів тощо.

Ситуація в Україні нагадує часи «пізньої перебудови». Тема корпоративних воєн і недружніх захоплень взагалі характерна для країн із перехідною економікою, де при мінімально затрачених зусиллях є можливість миттєво стати власником господарського товариства, за безцінь приватизувати стратегічне підприємство, а при наявності потрібних зв'язків – взагалі привласнити цілу галузь. Але, як і будь-яке інше явище, проблема рейдерства має свої передумови.

У країнах із такою економікою як наша, умови для рейдерства створюються в той момент, коли суб'єкт господарської діяльності приватизується незаконним шляхом. Сумнівна передісторія приватизації об'єктів, повна відсутність ринкової інфраструктури, сприяла появі незадоволених міноритарних акціонерів. А це – практично весь необхідний набір умов, необхідних для успішного рейдерського захоплення. Рейдер не може здійснити захоплення об'єкта, якщо його корпоративна історія бездоганна, і немає ані найменших причин для судових позовів. Рейдер також не зможе атакувати господарське товариство, перекуповуючи акції в міноритарних акціонерів, якщо його власники консолідували 80-100 % акцій. Наявність корпоративного спору – це все, що потрібно вмілому рейдеру для втілення своїх амбіційних планів захоплення.

Про *рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби* свідчать наступні факти:

- в Україні діє щонайменше 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються з досвідчених юристів та економістів [5, с. 98/30];
- рейдерство набуло в Україні системного характеру. Кількість захоплень сягає 3000 на рік;
- результативність рейдерських атак – понад 90 %;

- за експертною оцінкою, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиттів (без приватизації) становить майже 3 млрд. дол. США [4, с. 3];
- середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 1000 %;
- українське рейдерство має відчутну кримінальну складову: протиправні дії чиняться із залученням збройних формувань, а подекуди – навіть співробітників правоохоронної системи тощо.

До замовлення та іноді організації рейдерських дій, що призводять до перерозподілу власності, вдаються окремі потужні промислово-фінансові групи України. Зокрема, в рамках експертного опитування «Центру дослідження корпоративних відносин» бізнес-групу «Приват» назвали найбільшим українським рейдером 100 % експертів, групу «Фінанси та кредит» – 54,6 %, «Альфа-Груп» – 45,5 %.

Отже, катастрофа рейдерства набуває в Україні загальнонаціонального масштабу. На думку членів Антирейдерського союзу підприємців України, така ситуація стала можливою через бездіяльність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади щодо усунення рейдерської загрози та відсутність рішучих дій із захисту прав власників.

Рейдерство сьогодні залишається безкарним з боку держави. Протягом 2005-2006 року, які за багатьма оцінками, стали часом розквіту українського рейдерства, жоден порушник прав власності, жодну особу чи компанію, які винні у незаконному захопленні власності, не було притягнуто хоча б до адміністративної відповідальності – не кажучи вже про те, що більшість рейдерських захватів підприємств мають повний склад кримінального злочину.

Основні способи захоплення підприємства

Поширене в Україні рейдерське захоплення підприємств спрямоване на неправомірне заволодіння власністю (майновими правами на власність) підприємства: коштами; технікою; продукцією підприємства; зайнятими підприємством територіями; будинками й спорудами; засобами виробництва; бізнесом у цілому тощо.

Існує певна методика рейдерських операцій, зокрема, використовуються на практиці аналогі типових дій по захопленню підприємств та типова послідовність (кроки) дій рейдерів.

На практиці існують чотири основні способи захоплення підприємства: через акціонерний

капітал, кредиторську заборгованість, органи управління та оспорування підсумків приватизації.

Захоплення через акціонерний капітал свідчить про те, що він сильно розпорошений або недостатньо контролюється. Початком атаки є скупка акцій. Як правило, рейдери планують скупити близько 10-15 % акцій – ця кількість є достатньою, щоб ініціювати проведення зборів акціонерів з «потрібним» порядком денним, наприклад, зміною керівництва підприємства. Акціонерне товариство, власником якого є трудовий колектив, – найпривабливіший об'єкт для рейдера. Одержуючи невисокі зарплати, працівники без особливих коливань продають свої цінні папери тому, хто пропонує ціну в 5-10 разів більше номінальної вартості (однак все-рівно менше їхньої реальної вартості). Приклади застосування подібної тактики досить відомі: дії компанії «Сармат», яка в свій час скупила через ІК «Керамет-Інвест» 41,5 % акцій київського пивзаводу «Оболонь»; а також атака компанії «Кліринговий будинок» на черкаський «Азот» [1, с. 107].

У другій половині 90-х найбільш популярним способом було відбирання власності через кредиторську заборгованість. Застосовується він і сьогодні. Прострочені борги підприємства скуповуються в дрібних кредиторів за низькими цінами, потім консоліднуються й пред'являються до одночасної виплати. Нездатність підприємства розрахуватися за своїми обов'язками дає підстави для початку процедури банкрутства або санації з усіма наслідками, що випливають із цих процедур. Завод, що перебуває на санації, не підконтрольний ані його власнику, ані менеджменту. Головна діюча особа – керуючий санацією, якого, як правило, рейдери легко можуть зацікавити «співпрацею».

Однією зі слабких ланок підприємства, яким зацікавились рейдери, може бути наймане керівництво. Наділений значними повноваженнями директор може сприяти швидкому виведенню майна з підприємства на підконтрольні рейдеру структури. Таким чином, власник підприємства може залишитися з акціями, які нічого не варті. Менеджмент легко може спровокувати фінансові проблеми на заводі, наприклад, санкціонувавши покупку сировини за завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки. Переконати керівництво діяти на користь рейдера можна різними способами: від звичайного підкупу до підсаджування на «гачок» шляхом шантажу, кримінального переслідування та погроз. Атака

через менеджмент дешевше всього обходиться на держпідприємствах, на яких відсутній ефективний контроль над оперативною діяльністю з боку власника.

Зміна влади в 2004 році в Україні, а відповідно і наступний переділ власності, став керівництвом до дії для вітчизняних рейдерів. Та й чому б не скористатися законним способом, який був запропонований самим урядом – оспорювання підсумків приватизації. Тоді Уряд готував до повторного продажу «Криворіжсталь», підсилювався тиск на інших власників великих та середніх підприємств, почастишали випадки недружніх захоплень і поглинань. Водночас, справжня рейдерська війна з усіма атрибутами, властивими недружнім захопленням і поглинанням, була розв'язана проти ФК «Динамо» (Київ). Значного розголошу набув і переділ власності та укрупнення підприємств на ринку фасованого соняшникового масла.

Статистика та приклади захоплень привабливих виробничих і торговельних об'єктів в Україні просто приголомшують. Досить згадати найсвіжіші приклади: штурм бойовиками оптовороздрібного магазину в Кіровограді, замах на життя власника оптового ринку агропродукції «Шувар» Романа Федішина, резонансне вбивство російського бізнесмена Максима Курочкина, не менш резонансне вбивство директора (господаря) радіоринку на «Каравасєвих дачах» Г. Супруненка.

Рейдери, як правило, мають зв'язки у вищих ешелонах влади або є частиною тієї чи іншої ФПГ. Цей феномен української дійсності ще раз підтверджує тезу про те, що українське рейдерство є, насамперед, корупційним переділом власності, але не процесом економічної оптимізації. Так, наприклад, кошти для фінансування великих операцій з недружнього поглинання залучаються на відкритому фінансовому ринку, в тому числі, через пайові фонди, що спеціалізуються на скупці акцій і наступної реструктуризації неефективно працюючих підприємств. Західні рейдери сприяють економічному розвитку: вони відстороняють від управління бізнесом неефективний менеджмент, перешкоджають зловживанням з боку великих акціонерів, реструктурують неефективно працюючі підприємства.

У більшості європейських країн прийнятті спеціальні закони проти рейдерів (в Україні їх не те, що не ухвалили – не існує навіть подібних законопроектів). Однак важливо відзначити, що депутати та бізнесмени активно обговорюють пробле-

му, й рано чи пізно відповідні законопроекти будуть розроблені. Але найважливішим інструментом захисту економіки від рейдерів має бути судова влада.

Більше того, в європейських країнах рейдерство засуджується бізнес-громадськістю, тоді як в Україні рейдерами називають мільйонерів, яким приписують дружні зв'язки з першими особами держави. Може саме тому в 2006 році в Україні було розроблено та здійснено чимало рейдерських атак на стратегічні об'єкти. Але, крім того що рейдерство в Україні активно обговорюється, з'явилася ще одна тенденція, яку складно назвати позитивною: більшість з корпоративних конфліктів постраждали акціонери (причому як міноритарні, так і мажоритарні) схильні назвати рейдерством [1, с. 107-108].

Приватизація багатьох об'єктів в Україні у свій час проводилася недостатньо прозоро, в окремих випадках – з порушенням законодавства. Більш того – приватизація деяких підприємств в Україні проводилася за класичними рейдерськими схемами. Податкова адміністрація регулярно заявляє про виявлені схеми ухилення від податків, що також може мати наслідком несплату дивідендів, приховання прибутків, заниження зарплати і т. ін., що, в свою чергу, призводить до невдоволення окремих акціонерів господарюючих суб'єктів і розширенню поля дії рейдерів. Але громадськість сьогодні найчастіше вважає, що той, хто вже володіє підприємством – його законний власник, а той, хто хоче встановити свій контроль – рейдер. Суспільну значимість у даному питанні має насамперед підтримка державних структур на боці однієї зі сторін конфлікту. Плюс до того – корумпованість судової системи.

Класичним прикладом відпрацьованої тактики рейдерського захоплення (так званого, «каскадного» методу), може слугувати спроба атаки на Харківське підприємство «Імтокс». Спеціалізація підприємства – унікальні металоконструкції для не менш унікальних будинків Москви та інших столиць колишніх союзних республік. У перші роки здобуття Україною незалежності «Імтокс» став акціонерним товариством, а працівники – акціонерами. Підприємство розвивалось, і міноритарні акціонери вже небезпідставно мріяли про дивіденди, але в їхні плани втрутилися «недружні поглиначі», тобто рейдери. Один з міноритарних акціонерів, який володів 0,03 % акцій статутного капіталу і пробув у рангу акціонера всього два дні, встиг звернутися до суду

з позовом про виплату 170000 гривень дивідендів! Події розвивалися з блискавичною швидкістю. Природно, що з метою забезпечення позову суд наклав арешт на нерухоме майно «Імтокса» і його банківські рахунки. Забезпечення позову було скасовано в апеляційному порядку, однак одразу в іншому районному суді м. Харкова з'явився новий позов, в якому позивач вимагав повернути йому слюсарний верстат, який нібито був переданий ним підприємству за усним договором. Позивач також вимагав накладення арешту на майно. Крім того, в господарському суді також з'явилась заява про забезпечення позову в справі за позовом орендаря, з яким «Імтокс» нібито збирався укласти угоду купівлі-продажу нерухомості. У суді, втім, представники позивача не з'являються – існують лише заяви про забезпечення позовів. У цей самий час дрібні акціонери «Імтокса» стали одержувати пропозиції про продаж акцій. За сертифікат на 21 акцію пропонували близько 100 доларів. У результаті протягом 2-х місяців скупник придбав більше 10 % акцій. Всі ці акції були зареєстровані на одну особу, після чого ця людина, не довівши своє рішення до відома правління підприємства, звернулася до реєстратора і подала заявку на проведення декількох позачергових зборів акціонерів. Хронологія проведення зборів була такою: 2 березня – збори в Івано-Франківську, 5 березня – у Макіївці, 6 березня – в Києві, 7 березня – в Сімферополі, 9-го – знову в Макіївці, 12-го – знову в Івано-Франківську. Тобто у випадку з «Імтоксом» були використані практично всі методи, які можливі при захопленні чужої власності. Тут є все – за винятком кримінальної відповідальності за подібні дії [1, с. 106-107].

Цю спробу недружнього захоплення підприємства «Імтокс» досить складно буде витримати, а тим більше – відбити. Рейдери є досить активними, наполегливими і, судячи з кількості ініційованих судових справ, зі значною фінансовою підтримкою.

Головними негативними наслідками рейдерства в Україні є:

- негативний вплив на підприємницький клімат;
- дестабілізація роботи вітчизняних підприємств;
- руйнація трудових колективів та соціальні конфлікти;
- формування несприятливого інвестиційного клімату та міжнародного іміджу країни в цілому тощо.

Шляхи подолання рейдерства в Україні

Певні спроби боротьби з недружніми захопленнями й поглинаннями підприємств в Україні робляться лише протягом останніх 2-х років. У засобах масової інформації корпоративні захоплення підприємств, як правило, висвітлюють крізь призму неефективної протидії рейдерам з боку правоохоронних органів. До цього часу існує думка про те, що саме за браком професійних охоронців рейдерам вдається проникнути на територію підприємства та, як наслідок, заволодіти необхідною документацією. Насправді ж, ця проблема є набагато глибшою і складнішою.

Щоб уникнути необґрунтованих судових позовів, накладення арештів на рахунки господарюючих суб'єктів, а також призупинення рішень зборів господарських товариств, Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові № 9 від 22.12.2006 року «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» ухвалив, що при розгляді справ, предметом яких є оскарження рішення загальних зборів господарського товариства, судам необхідно враховувати, що заборона проводити такі збори порушує право на участь у них і управління товариством тих його учасників, які не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, яка полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в позбавленні (порушенні) прав інших осіб. Суд не повинен вживати таких заходів забезпечення позову, які пов'язані із втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (наприклад, заборона скликати загальні збори товариства, складати список акціонерів, які мають право на участь у них, надавати реєстр акціонерів і приміщення для проведення зборів, підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо).

Сама судова система України виявилася співучасницею недружніх злиттів і поглинань. Проблема «співробітництва» суддів з рейдерами полягає в недосконалості закону. Несумлінність суддів – це вже другий бік проблеми. Сьогодні ж судді стали «активними учасниками» рейдерських захоплень і недружніх поглинань. У справах «недружніх злиттів і поглинань», а інакше кажучи – у захопленнях чужих об'єктів господарської діяльності, суддя є ключовою фігурою. Від рішення, яке буде ухвалено суддею, залежить доля не тільки великих, мажоритарних акціонерів, але й більш дрібних груп – мінори тарних акціонерів.

Адже зміна власника відбувається найчастіше за рішенням суду. На сьогоднішній день можна стверджувати, що з часом справа може дійти до появи пової, тіньової спеціалізації суддів – судді-рейдери. Їх рекомендують один одному адвокати, які так само, як і ці судді, заробляють на рейдерстві. Притягнути до відповідальності суддю, який ухвалив рішення на користь рейдера, досить важко: його рішення начебто прийняті відповідно до закону.

Останнім часом народні депутати виявилися в центрі законодавчих ініціатив із проблем недружніх захоплень і поглинань. Наперебій пропонуються законопроекти, які, на їхню думку, стануть надійною перепорою на шляху рейдерських захоплень. Багато депутатів, хто побічно, а хто й безпосередньо, мали або мають відношення до тих, або інших підприємств. Як правило, це великі підприємства, які є найбільш привабливими для рейдерів. Адже об'єктами рейдерських захоплень часто стають підприємства зі значним обсягом активів, вартість яких у десятки й сотні разів перевищує вартість самої «операції».

З рейдерством активно почали боротися практично всі державні органи. Зокрема, Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» № 103/2007 доручено Кабінету Міністрів за участі Верховного Суду й Генеральної прокуратури України, з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів акціонерів при вирішенні корпоративних конфліктів, проаналізувати факти рейдерства і за результатами аналізу, з урахуванням міжнародного досвіду розв'язання подібних питань, внести на розгляд Верховної Ради законопроект про встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство. Указом доручено розробити й запропонувати зміни в законодавство, що регулює депозитарну діяльність, а також правовідносини, пов'язані із цінними паперами й керуванням корпоративними правами. Однак у цій сфері ініціативу «перехопили» народні депутати, які 13 березня 2007 р. зареєстрували в парламенті проект закону «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» (Проект). Відповідно до Проекту, у Кримінальний кодекс (КК) України запропоновано внести значні зміни, які повинні торкнутися 4 діючих статей КК, а також увести додатково статтю 224 «Захоплення підприємства – рейдерство».

У Проекті цьому явищу дається наступне визначення рейдерства: «замовлення й (або) організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, що спричинило порушення його нормальної роботи, а також напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, зроблене організованою групою (рейдерство)». Слід зазначити, що саме по собі рейдерство може припускати різні способи недружнього поглинання підприємства, а напад є всього одним із них, поряд із використанням прогалин у законодавстві, що регулює діяльність акціонерних товариств (особливо в частині прав міноритарних акціонерів і ведення реєстрів цінних паперів). При такій диспозиції рейдерства практично випадає з поля зору законодавця, правоохоронних і контролюючих органів сама суть рейдерства й більшість його проявів, адже силове захоплення – лише одне з формальних способів досягнення рейдером своєї мети. Тобто фактично проект пропонує боротися не із причинами явища, а з однією з його форм.

Виходячи із запропонованого формулювання, не зовсім зрозумілий сам склад злочину, а саме – з якою метою відбувається такий напад. Адже метою може виступати зміна власника підприємства, його організаційно-правової форми, протиправне відчуження майна й корпоративних прав, а також порушення роботи підприємства або її зупинка, захоплення майна тощо. Мотивом же дій потенційних злочинців можуть виступати як корисливі спонукання, так і будь-які інші – особиста ворожість, помста або хуліганські мотиви. Як же тоді правильно визначити мету й мотив злочину? Адже цей фактор має вирішальне значення для правильної кваліфікації злочину, особливо коли мова йде про кваліфікацію дій замовника або організатора рейдерської атаки. При такому формулюванні визначення рейдерства встановити й довести в діях цих осіб наявність зазначеного складу злочину практично неможливо.

Крім того, не зовсім ясним залишається також поняття «захоплення підприємства». При уважному розгляді стає зрозуміло, що норми проекту переважно пропонують визнати кримінально карними такі діяння, відповідальність за які вже передбачена багатьма статтями діючого КК. Серед них можна назвати кримінальну відповідальність за самоуправність, нанесення тілесних ушкоджень, перешкоджання законній господарської діяльності, захоплення державних або суспільних

будинків, або споруд, а також навмисне знищення або ушкодження чужого майна.

Також Проект пропонує посилити кримінальну відповідальність суддів, із цією метою доповнивши статтю 375 частиною 3 – винесення суддею (суддями) вироку, рішення, визначення, постанови, що виходить за межі компетенції цього судді (суддів чи суду), або з перевищенням службових повноважень. Чинна редакція статті 375 звучить так: винесення суддею (суддями) свідомо неправосудного вироку, рішення, визначення або постанови. Як бачимо, що чинна редакція Кодексу припускає залучення судді до кримінальної відповідальності на підставі статті 375 КК України при наявності в його діях прямого наміру, а в змінах мова про прямий намір уже не йде. По суті, значно розширені можливості для залучення до кримінальної відповідальності. Автори законопроекту обґрунтовують таку свою позицію тим, що стаття 375 КК України в діючій редакції фактично не працює, тому що вимагає доведення прямого наміру. Однак якщо мова йде саме про протидію рейдерству, те факт прямого наміру й корисливого (або особистого) мотиву в діях судді при винесенні неправосудних рішень має вирішальне значення. Описаний намір і мотив передбачає частину 2 статті 375 КК, санкцією при цьому виступає позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. Зміни, які запропоновано прийняти як частину 3 цієї ж статті, передбачають таку ж санкцію. Тобто за винесення свідомо неправосудного рішення з корисливим мотивом і за винесення рішення з перевищенням своєї компетенції або повноважень навіть без прямого наміру й корисливого мотиву, на думку авторів Проекту, повинне бути передбачене однакове покарання.

На цьому фоні цілком виправданої виглядає ініціатива по внесенню змін у статтю 223 КК України, що запропоновано доповнити частиною 3: відкриття й (або) ведення реєстру власників іменних цінних паперів при наявності відомостей про вже існуючий реєстр власників іменних цінних паперів цього емітента, а також здійснення яких-небудь дій по створенню подвійного реєстру власників іменних цінних паперів. Такі дії дійсно досить поширені при проведенні рейдерських атак, тому їхня законодавча заборона доцільна. Дискусію можливо вести тільки про саму форму такої заборони й можливих покарань за його порушення.

Невиразним з юридичної точки зору також є пропозиція ввести кримінальну відповідальність за невиконання керівником підприємства рішення

власника або уповноваженого ним органа щодо звільнення з посади керівника цього підприємства. За загальним правилом такі суперечки повинні розглядатися в суді, і саме рішення суду повинне регулювати подібні ситуації при наявності суперечки. Крім того, зазначені зміни не вписуються в загальну концепцію статті 172 КК України «Грубе порушення законодавства про працю». В будь-якому разі, невиконання такого рішення керівником повинне базуватися на законних підставах, інакше власник має у своєму розпорядженні всі кошти для його недопуску на підприємство й вправі вимагати припинення представництва підприємства в усіх правовідносинах від імені звільненого керівника. У випадку порушення цих правил несумлінний керівник може бути притягнений до цивільної або навіть кримінальної відповідальності по вже діючих нормах.

Зрозуміло, ціль розглянутого проекту шляхетна: викоринити або, принаймні, істотно обмежити рейдерство на Україні. Однак саме виконання проекту закону здатне породити ще більше проблем і протиріч, якщо буде прийнятий у такій редакції.

У цьому контексті слід зазначити, що проблема рейдерства комплексна, і одним лише введенням кримінальної відповідальності за силовий (найбільше простий) варіант рейдерства її не вирішити. Необхідне впровадження систематичних продуманих змін у законодавство, у тому числі таких, що стосуються цінних паперів, господарських (особливо акціонерних) товариств, діяльності правоохоронних і контролюючих органів нашої країни. Поверхневі рішення в даній ситуації неприйнятні, тому що вони можуть лише сховати це явище, а «недружні поглинання» будуть відбуватися без силових акцій, але з використанням численних прогалин і невідповідностей в українському законодавстві [4].

Останнім часом Уряд офіційно декларує наміри щодо боротьби з рейдерськими захопленнями. Зокрема, 21 лютому цього року Постановою Кабінету Міністрів було утворено Міжвідомчу комісію з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств при Кабінеті Міністрів України. Метою діяльності Комісії є розгляд найбільш резонансних випадків щодо захоплення підприємств, найнебезпечніших для економічної та суспільної безпеки, надання відповідних доручень правоохоронним органам, звернення до Вищої ради юстиції з пропозиціями дати оцінку суддям, які сприяють рейдерським захопленням тощо [2, с. 5].

Важливою передумовою виходу із ситуації, що склалася в Україні з рейдерством є забезпечення максимальної прозорості та дієвості процесу боротьби з рейдерськими атаками. Тому необхідно розробити та негайно вжити низку першочергових заходів щодо подолання (як мінімум – значного зменшення) цього негативно-го явища. Ці заходи можуть бути самостійними, але можуть розроблятися, і найголовніше – реалізовуватися, як складова політики детінізації економіки України [7]. Важливо, щоб ці заходи були не лише задекларовані, не лише на папері, а, зайшовши підтримку в суспільстві – ефективно реалізовувалися на практиці.

Висновки та пропозиції

Отже, можна зробити узагальнюючий висновок, що в Україні рейдерство дійсно є надзвичайно актуальною проблемою в сучасному суспільстві, яка набирає статусу загрози національної безпеки України.

Через нестійкість, корумпованість державних органів, прогалин у законодавстві, несформованих інституцій прав власності такий феномен в Україні не лише виникає, а набирає високих «темів зростання». І хоча в розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, у нас це інструмент перерозподілу власності та особистих інтересів.

Які реальні дії (заходи) щодо ефективного захисту від рейдерства та його подолання?

По-перше, на боці власника має виступати держава і вживати дієві, реальні інструменти щодо захисту прав власності.

По-друге, прозорість і ефективність діяльності суб'єктів господарювання, які можуть зробити підприємство фактично невразливим до рейдерів. Слід знати, що найчастіше «постраждалими» є ті, що ведуть свій бізнес не зовсім за правилами, внаслідок чого бояться звертатися до правоохоронних органів.

По-третє, надати Міжвідомчій комісії з питань протидії незаконним захопленням підприємств при Кабінеті Міністрів України статус Державної комісії (комітету) у справах боротьби із рейдерством за участю представників Уряду, Ради Національної безпеки та оборони України, Секретаріату Президента України, правоохоронних органів, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. До складу Державної комісії з метою забезпечення прозорості та дієвості роботи цього органу ввести представників Антирейдерського

союзу підприємців України, УСПП, Європейської бізнес-асоціації (ЕБА), Торгівельно-промислової палати України, Американської торгівельної палати в Україні (АСС).

По-четверте, наділити Державну комісію (комітету) у справах боротьби з рейдерством відповідними повноваженнями згідно Конституції та законів України, необхідними для оперативного реагування на ситуації, що мають відношення до рейдерських дій та вжиття невідкладних заходів.

По-п'яте, ініціювати прокурорські перевірки незалежними слідчими Генеральної прокуратури України всіх рішень, винесених на користь рейдерів українськими судами.

По-шосте, створити реєстр рейдерських судових рішень та внести на розгляд Вищої ради юстиції персональні справи суддів, які їх винесли.

По-сьоме, необхідно ухвалити Закон України «Про акціонерні товариства», та внести відповідні зміни і доповнення до чинного законодавства.

Боротьба з рейдерством має носити комплексний характер. У питанні протидії рейдерству повинні об'єднатися влада, парламент, бізнес, громадкість. Лише таким чином можливо значно скоротити кількість рейдерських захоплень в Україні.

Головним антирейдерським чинником є (повинно стати) формування «правил гри» та умов рівноправної конкуренції. Держава та влада першими повинні демонструвати принцип верховенства права.

Список використаних джерел

1. *Беліков О.* Рейдерство в Україні – реалії сьогодення // Юридичний журнал. - 2007. - № 4. - С. 105-109.
2. *Вакцина* проти рейдерства // Урядовий кур'єр, 6 березня 2007 року, № 42. - С. 5.
3. *Зеркалов Д.В.* Рейдеры. Пособие. - К.: КНТ, 2007. - 188 с.
4. *Підприємців* учать відбиватися від рейдерів // Урядовий кур'єр, 22 лютого 2007 року, № 34. - С. 3.
5. *Рейдерство.* Риск для інвестора. №7, май 2007. - Серія спеціальних приложень «Инвестгазета, №18, «Дело», №76.
6. *Сметанкина Ю.* Что такое рейдерство? // Власть. - 2007. - №1. - С. 37-42
7. *Тіньова* економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З.С. Варналія. - К.: НІСД, 2006. - 576 с.